

راه های پرورش تفکر انتقادی در دانش آموزان

فریده حاجی حسینلو^۱، قهرمان مددلو^۲، نفیسه فتحی کوزه گران^۳

^۱ دانشجوی رشته علوم تربیتی گرایش آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان مرکز شهید مطهری خوی

^۲ عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان غربی ، مرکز خوی

^۳ کارشناس دانشگاه فرهنگیان ، استان آذربایجان غربی ، مرکز خوی

نام نویسنده مسئول:

فریده حاجی حسینلو

چکیده

هدف این تحقیق بررسی اهمیت و راههای پرورش تفکر انتقادی در دانش آموزان است. از اهداف اساسی تعلیم و تربیت در سطح جهانی نیز ایجاد تفکر انتقادی است. بنابراین برای آنکه در آینده افرادی توانمند و دارای آزادی اندیشه و خلاق داشته باشیم باید آنها را از همان کودکی پرورش دهیم. بنابراین مدارس باید به جای انتقال معلومات و ایجاد محیط های خشک انضباطی که فقط باز تولید دانش را می طلبد، شرایطی را فراهم کنند تا دانش آموزان در تلاش ذهنی برای حل مسائل (تفکر) بتوانند درباره صحت و اعتبار و ارزش اطلاعات و استدلال های ارائه شده داوری کرده و حقایق را از عقاید و سفسطه در استدلال را تشخیص دهند تا قادر به گرفتن تصمیم های منطقی (تفکر انتقادی) باشند. به خصوص در عصر حاضر که با انبوهی از اطلاعات همراه کننده، تبلیغات تجاری و ... روبه رو هستیم. این مقاله به شیوه مروری طراحی و تنظیم شده و برای جمع آوری اطلاعات از روش های کتابخانه ای و مرور مقالات و سایتهای مربوطه استفاده شده است. نتایج مطالعه کتب و مرور تحقیقات پیشین نشان می دهد که پرورش تفکر انتقادی از ضروریات تربیت امروزی است. مربیان باید از طریق طرح پرسش و پایه گذاری تفکر ، آموزش حل مساله ، استفاده از منابع معتبر ، انجام کارهای جمعی و تشکیل گروههای همتراز می توان تفکر انتقادی را ایجاد کرد. در پرورش تفکر انتقادی محتوا و فرایند باید با هم در نظر گرفته شوند و تنها به انتقال پاره ای از اطلاعات در کتب درسی یا توسط معلم بسنده نشود. استفاده از منابع متنوع و تنظیم کتب درسی بطور غنی می تواند به پرورش تفکر انتقادی دانش آموزان کمک نموده و زمینه رشد جامعه انسانی را فراهم آورد.

واژگان کلیدی: تفکر، تفکر انتقادی، مهارت های تفکر انتقادی، موانع تفکر انتقادی

مقدمه

یکی از مشکلات و موانع در پرورش تفکر انتقادی فقدان تعریف مورد توافق در این زمینه است. گروهی تفکر انتقادی را توانایی تشخیص و تنظیم مسائل، به کارگیری استدلال قیاسی و استقرایی، توانایی استخراج معقول از اطلاعات به دست آمده از منابع مختلف، دفاع از نتیجه گیری های معقول افراد، توانایی تمایز بین حقایق و عقاید تعریف کرده اند (گلسمن، کاف، اسپایرز، ۱۹۸۴)^۱. بعضی دیگر آن را به تفکر سطح بالا مانند «تقویت و تداوم فعالیتهای شناختی برای حل یک مسئله پیچیده» محدود کرده اند (تحقیقات دانشگاهی ویسکانسین، ۱۹۸۵).

انیس^۲ (۱۹۸۵) معتقد است تفکر وقتی انتقادی است که متفکر به دقت در تجزیه و تحلیل مباحث کوشش کند. به دنبال شواهد ارزشمند باشد و به قضاوت و نتایج سالم برسد. او هدف از آموزش تفکر انتقادی را تربیت انسانهایی می داند که از اغراض شخصی دور و مأمور به صراحت و دقت باشد.

جامعه امروز ما چنان دچار تغییر و دگرگونی است، بطوریکه مهارتهایی که بیست سال قبل مناسب بودند دیگر نمیتوانند فراگیران را آماده ورود به جامعه و دنیای ورای مدرسه کند. اگر بخواهیم کودکان را برای چالش های آینده آماده کنیم باید مهارتهای ویژه ای را به آنان بیاموزیم تا برآن اساس بتوانند بر زندگی و یادگیری خود مسلط شوند. آنان به دانش نیازمندند، اما مهم تر از آن به قابلیت کسب دانش جدید نیازمند هستند، دانشی که خود تولید یا باز کرده باشند. (فرخ مهر، ۱۳۸۵) شالوده مهارتهای فکری باید از همان سال های اولیه زندگی شکل گیرد. میتوان به کودکان آموزش داد تا ارزش و منزلت فکری خود را بدانند، همینطور اصل استدلال کردن نحوه استفاده از دلیل به عنوان ابزاری برای یادگیری چگونگی ایفای نقش در فعالیت های گروهی تحقیقاتی را میتوان به کودکان آموزش داد، تفکر انتقادی، نوعی شناخت جهت درک و ارزیابی یافته ها و پدیده ها برپایه مهارتهایی از قبیل استدلال و تحلیل میباشد. (فیشر^۳، ۱۳۸۵) اینجاسعی شده راهکارهای مناسب برای پرورش تفکر خلاق و تفکر انتقادی در کلاس درس ارائه شود و همچنین در این موضوع تحقیق نگاهی اجمالی به روشهایی دارد که با استفاده از آنها میتوانیم به فراگیران کمک کنیم تا بطور عمیق و جدی به مسایل بنگرند و قوه ای درونی خود را که بر حیاتشان تأثیر گزار است، تحت کنترل خود در آورند.

تفکر انتقادی^۴:

یکی از توانایی های ارزنده ای که دانش آموزان باید در مدارس کسب کنند این است که شنیده ها، خوانده ها، اندیشه ها و اعتقادهای مختلفی را که در زندگی با آنها روبه رومیشوند ارزشیابی کنند و درباره ی آنها تصمیم های منطقی بگیرند. این توانایی ارزنده تفکر انتقادی (تفکر نقادانه) نام دارد. اگن و کواچاک^۵ درباره ی اهمیت تفکر انتقادی در دنیای امروز گفته اند: این روزها تفکر انتقادی به طور فزاینده ای مورد توجه قرار گرفته است، زیرا همواره با مقدار زیادی اطلاعات همراه کننده تبلیغات تجاری و سایر انواع تبلیغات روبه رومی شویم که باید آنها را سبک و سنگین کنیم و سره را از ناسره جدا سازیم.

تعریف و ویژگی های تفکر انتقادی:

تفکر یک عملیات ذهنی^۶ است که به وسیله ی تجربه و ترکیب ایده های ما، ایده های جدیدی شکل میگیرند. این ایده های جدید محرک ما برای انجام فعالیت ها و عکس العمل های مختلف هستند. هر عکس العملی که از ما انسانها سر میزند یک پیشینه ذهنی دارد که قسمتی از آن عصبی و قسمتی دیگر مربوط به ایده ها و افکار ماست. پس به شکل خلاصه میتوانیم بگوییم که تفکر یعنی استفاده از ایده های اولیه (تجزیه و ترکیب آنها) برای رسیدن به ایده های جدید. (سید محمد مهدی حکیم)

تفکر انتقادی یا تفکر نقادانه به گونه های مختلفی تعریف شده اگن و کواچاک اینگونه تعریف کرده اند: توانایی و گرایش فرد بر اساس سنجش نتایج امور و تصمیم گیری درباره ی آنها بر اساس شواهد تفکر انتقادی را به عنوان (ارزشیابی نتایج از راه واری منطقی و منظم مسایل، شواهد و راه حل ها تعریف کرده اند). تفکر انتقادی یعنی داوری درباره ی صحت و اعتبار ارزش اطلاعات و استدلال های ارائه شده. (روان شناسی تربیتی، دکتر علی اکبر سیف).

¹- Glasman & Coff & Spiers

- Ennis^۲

- Fisher^۳

- Critical Thinking^۴

- Agne & kuachak^۵

- Mental operations^۶

تفکر انتقادی چیست؟

متحققین معتقدند که تفکر انتقادی یک نیاز ضروری برای شرکت فعال در حوزه ی زندگی و سیاسی فرد میباشد. کلمه ی انتقاد از کلمه ی یونانی "kritikos" به معنای نقاد گرفته شده است. انتقادی به معنای سوال، احساس و تحلیل است. ابعاد تفکر انتقادی شامل مهارت های عاطفی میشود.

هریک از ما در زندگی واقعی و بدون درک عمیقی از تفکر انتقادی برای قضاوت درباره ی دغدغه هایمان آگاهانه یا ناآگاهانه پرسش هایی مطرح میکنیم با پاسخ گویی به آنها نیز آنها را میشناسیم و درباره شان تصمیم میگیریم.

سپس میتوان گفت هر یک از ما بدون دانستن تعریف دقیقی از تفکر انتقادی، ادراکی، شهودی نسبت به آن داریم. به همین واسطه وقتی با این پرسش مواجه شویم که تفکر انتقادی چیست؟ میتوانیم بگوییم اندیشیدن مستدل و عقلانی و منطقی است یا تفکری که با آن میتوان دریافتی عینی از واقعیت کسب کرد و این ها پاسخ هایی اولیه و البته صحیح به چستی تفکر انتقادی اند. تفکر انتقادی هنر تفکر است درباره ی تفکر به شیوه ای که از نظر فکری (منطقی) انتظام یافته و منضبط می باشد. اندیشمندان انتقادی آشکارا در سه برهه ی مرتبط بر روند تفکر متمرکز میشوند آنان تفکر را تحلیل میکنند، تفکر را ارزشیابی میکنند و تفکر را اعتلا میدهند. این سه برهه برای این است که اندیشمند انتقادی مسئولیت تفکرش را به عهده بگیرد. بازتابی بودن تفکر انتقادی به این معنایت که این تفکر، تفکری است درباره ی خود روند (درآمدی بر تفکر انتقادی، حسن قاضی مرادی، ۱۳۹۷)

تعبیر و تفسیر، تبیین و خود نظمی از جمله مولفه های محوری تفکر انتقادی قلمداد میشود. (علیرضا یوسفی، مریم گلدان شکن) فتحی آذر: تفکر اترکیبی از معرفت، دانش، مهارت و نگرش انسان میداند که ماهیت او را شکل میدهد و به انسان معنی میبخشد.

جایگاه و ضرورت تفکر انتقادی در تعلیم و تربیت

علاقه به توسعه تواناییهای تفکر انتقادی در محافل آموزشی پدیده جدیدی نیست. منشأ چنین علاقه ای به آکادمی افلاطون بر میگردد (جویس)^۷، بروس^۸ و مارشاول^۹، الگوهای جدید تدرسی، ترجمه محمد رضا بهرنگی، (۱۳۷۶). متأسفانه مدارس امروز از سنت دیرینه خود جدا شده اند و عمدتاً به دلیل پیشرفت های مختلف علوم و تغییرات همزمان در هدفهای آموزشی سعی خود را بیشتر به انتقال اطلاعات و حقایق علمی معطوف کرده اند (میرز)^{۱۰} و چت^{۱۱} آموزش تفکر انتقادی، ترجمه خدایار ابیلی، (۱۳۷۴). در حالی که با ورود به دوران فراصنعتی و عصر اطلاعات به دلیل ویژگی هایی مانند انفجار دانش، تحول و تغییر سریع یافته های علمی، حضور ماشینهای هوشمند در عرصه تعلیم و تربیت و از همه مهمتر عدم قطعیت معرفت علمی، نه امکان انتقال همه یافته های علمی - حتی در یک رشته خاص وجود دارد و نه ضرورتی در این زمینه احساس می شود. به همین دلیل متخصصان تعلیم و تربیت و برنامه ریزان درسی به جای انتقال حقایق علمی، پرورش و تقویت روشها و نگرشهای علمی را توصیه می کنند و به جای تولید مجدد حقایق علمی، فرآیند را مورد توجه قرار داده اند. آنها معتقدند که دانش آموزان به جای کسب حقایق علمی باید به روش کسب حقایق علمی توجه کنند (ماتیوس)^{۱۲} و میشل^{۱۳}، علم تدریس، (۱۹۹۴) و به جای انباشت حقایق علمی در ذهن، بیاموزند که چگونه شخصاً فکر کنند، تصمیم بگیرند و درباره امور مختلف قضاوت کنند. دانش آموزان در فرآیند آوازش باید بتوانند ادراک حسی، فهم و نظریات مختلف و تفکر علمی و نقاد خود را تقویت کنند و رشد دهند. رسیدن به چنین اهدافی مستلزم فرصت های مطلوب یادگیری است.

آیزنر^{۱۴} (۱۹۸۳) در مقاله ای تحت عنوان «نوع مدرسی که نیاز داریم»^{۱۵} مشکلات مدارس امروز را یادآور می شود و می گوید: «مدارس امروز تنها بر روی مهارت های خواندن و نوشتن و حساب کردن تأکید می ورزند، در حالی که این مهارتها ذاتاً دارای ارزش نیستند و از نظر تعلیم و تربیت تهی از فضیلتند». مسأله این نیست که یکی می تواند بخواند، بلکه مسأله این است که او چه و چگونه می خواند؟ ارزش مدارس در تربیت انسان فرهیخته نهفته است. متأسفانه به این مسأله در مدارس کمتر توجه می شود و دانش آموزان هنوز از تجربه مربوط به حیات ذهنی محرومند.

او برای اصلاح و بهبود چنین وضعیتی تقویت خصیصه های همچون تعادل در برنامه، استقلال فکری، صورت بندی مسائل، پرورش حواس، عشق به درس، تعالی در تدریس و پرورش تفکر انتقادی را توصیه می کند.

⁷ - Joyce
⁸ - Bruce
⁹ - Marshavel
¹⁰ - Miers
¹¹ - Chet
¹² - Matthews
¹³ - Michael
¹⁴ - Eisner
¹⁵ - The Kind of Schools we Need

انواع نگرش تفکرانتقادی:

داشتن چشم انداز و چهارچوب مشخص برای تجزیه و تحلیل مواد و مسایل یک رشته ی تحصیلی عنصرشناختی مهمی در تفکر انتقادی است. با وجود این، عناصر عاطفی نیز میتواند به همان اندازه مهم باشد. این عناصر شامل:

(۱) نگرشهای مربوط به طرح پرسشها

(۲) وقفه موقتی در قضاوت های شخصی و

(۳) برخورداری از اسرار و پیچیدگی هاست.

جان دیویی در کتاب چگونه فکر میکنیم ماهیت و ذات تفکر انتقادی را در قضاوت معلق یا تردید سالم تعریف میکند. او در بحث هایش بعضی از کیفیت ها و تفکر منطقی را که ممکن است تفکر انتقادی را توصیف کند بر می شمرد. او تفکر منطقی را شامل بررسی فعال، پایدار و دقیق هر عقیده یادانش میداند. (آموزش تفکر انتقادی چت ، مایرز- ترجمه دکتر خدا یارایی، ۱۳۷۴)

مهارت های اصلی تفکر انتقادی تفسیر به معنی درک و بیان معانی مربوط به تجربیات متنوع، تحلیل به معنی تشخیص هدف، مطالب و ارزیابی نحوه ی ارتباطات بین آنها، استنباط به معنی توانایی نتیجه گیری از مطالب، توضیح به معنی موجه نمایی و بیان نتایج استدلال فرد و خودتنظیمی به معنی اصلاح و بازبینی تفکرات خود بر اساس مطالب مورد بررسی می باشد که این مهارتها در گذشته و به طور معمول تحت عناوین استدلال استقرایی و قیاسی دسته بندی میشوند. (مجله علوم پزشکی صدرا - معصومه رامبد، فرحناز رئیس کریمیان، دکتر مرزیه معطری).

آموزش مهارت های تفکر نقادانه به دانش آموزان (نویسنده: لی و اتاناب کراکت^{۱۶} مترجم: خدیجه حسینی، ۱۳۹۷) تفکر نقادانه مهارتی بسیار مهم و حیاتی برای گذراندن زندگی است به همین دلیل تدریس آن برای دانش آموزان یک ضرورت است. هر معلمی به دنبال روش هایی است تا آن را در برنامه های درسی خود بگنجاند. اما مهارت های تفکر نقادانه دقیقا کدامند؟ باید اعتراف کنم که از این عبارت می توان برداشت های مختلفی داشت. من در این نوشتار یک دیدگاه ساده را بیان میکنم تفکر نقادانه چیزی بیش از واضح اندیشی و عقلانی فکر کردن است و در واقع مستقل اندیشی را به مامی آموزد تفکر نقادانه درباره یک موضوع بدین معنا است که شما عقاید و باورهای خودتان را با نظمی خاص در کنار هم گذاشته و نتایج خودتان را از آنها میگیرید. این فرایند بدون در نظر گرفتن عوامل تأثیرگذار بیرونی روی می دهد. موضع تفکر نقادانه قواعد تحلیل، دیدن ارتباط میان نظرات، باورها و عقاید است. تدریس مهارت های تفکر نقادانه نیازی به ساعت ها طراحی برنامه درسی ندارد شما نیازی به تجهیزات خاص یا سخنرانی میهمان ندارید. همه آنچه نیاز دارید عبارت است از ذهن های باز، و علاوه بر آن چند روش ساده، و مقاله حاضر به همین موضوع میپردازد. شما میتوانید برای تدریس مهارت های تفکر نقادانه در هر درس و هر رشته تحصیلی از این روشها استفاده کنید. سپس آستین ها را بالا بزنید و نقاد شوید.

با طرح یک پرسش آغاز کنید: این ساده ترین راه ورود به تفکر نقادانه است. چیزی را میخواهید بررسی و درباره آن بحث کنید هر چه هست، نباید پرسشی باشد که بتوان با آری یا نه به آن پاسخ گفت. شما میخواهید پرسش هایی اساسی و مهم را در اینجا مطرح کنید، پرسش هایی که الهام بخش جست و جوی معرفت و یافتن راه حل مسایل باشند چنین پرسش هایی به خوبی میتوانند پای مهارت های تفکر نقادانه را به میان بکشند. وقتی پرسش خود را با دانش آموزان در میان میگذارید، آنها را تشویق کنید تا نظرات خود را مطرح کنند تا فضای تضارب آرای پیش بیاید. پاسخ های احتمالی را بر روی وایت بورد یا دفترچه یادداشت کنید. این بخش مهم از تعریف مسئله در مهارت یافتن و راه حل است هر جاکه دانش آموزان میتوانند پرسش ها را با دقت تحقیق کنید مورد بحث قرار دهند، بحث های با رومبسطی را به میان بکشید. دانش آموزان چنانچه اطلاعات لازم را نداشته باشند، نمیتوانند نقادانه بیندیشند. هر تمرین تفکر نقادانه را با مروری بر اطلاعات مربوطه آغاز کنید. این باعث میشود تا آنها بتوانند مطالب مرتبط با موضوع را به یاد بیاورند. این مطالب برای مثال میتوانند از طرق زیر به دست آیند:

الف) تکالیف خواندنی و دیگر فعالیت های درسی در خانه

ب) مرور درس ها یا تمرینات قبلی تفکر نقادانه

ج) استفاده از فیلم یا متن

در طرح پرسش و بحث، روش فوق را به کار ببرید تا زمانی که از سرعت عمل ذهن دانش آموزان اطمینان پیدا کنید. از کتابهای بهتر استفاده کنید: آثار ادبی برجسته (برای مثال، آثار شکسپیر) دربردارنده ی داستانهای پرچالش و شخصیت پرداهای عمیق هستند. آنها سرآغازی خوب برای حرکت به سوی تفکر نقادانه اند. از آنها برای درس های مهم استفاده کنید.

مهارت های مناسب برای تقویت تفکر انتقادی :

روان شناسان در سال های اخیر به رغم ارائه دیدگاه های مختلف در زمینه تفکر انتقادی درباره مفهوم و بعضی از مهارت های آن تقریباً به توافق رسیده اند (وول فولک^{۱۷}، ۱۹۹۰). پرکینز بر توانایی تشخیص مسأله و اجتناب از گرایش به تعصب در استدلال و به کارگیری دانش در مقاصد خاص تأکید می ورزد. نیدلر^{۱۸} (۱۹۸۴) در توصیف و تحلیل تفکر، به مهارت های خاص ذیل اشاره می کند و معتقد است این گونه مهارت برای تقویت تفکر انتقادی ضروری است:

۱- طرح پرسش

این ساده ترین راه ورود به تفکر نقادانه است. چه چیزی را می خواهید بررسی و درباره آن بحث کنید؟ هر چه هست، نباید پرسشی باشد که بتوان با آری یا نه به آن پاسخ گفت. شما می خواهید پرسش هایی اساسی و مهم را در اینجا مطرح کنید؛ پرسش هایی که الهام بخش جست و جوی معرفت و یافتن راه حل مسائل باشند. چنین پرسش هایی به خوبی می توانند پای مهارت های تفکر نقادانه را به میان بکشند. وقتی پرسش خود را با دانش آموزان در میان می گذارید، آنها را تشویق کنید تا نظرات خود را مطرح کنند تا فضای تضارب آراء پیش بیاید. پاسخ های احتمالی را بر روی وایت بورد یا دفترچه یادداشت کنید. این، بخشی مهم از تعریف مسئله در مهارت یافتن پاسخ و راه حل است. هر جا که دانش آموزان می توانند پرسش ها را با دقت تحقیق کنند و مورد بحث قرار دهند، بحث های باز و مبسوطی را به میان بکشید.

۲- پایه گذاری تفکر انتقادی

دانش آموزان چنانچه اطلاعات لازم را نداشته باشند، نمی توانند نقادانه بیندیشند. هر تمرین تفکر نقادانه را با مروری بر اطلاعات مربوطه آغاز کنید. این باعث می شود تا آنها بتوانند مطالب مرتبط با موضوع را به یاد بیاورند. این مطالب برای مثال می توانند از طرق زیر به دست آیند.

الف) تکالیف خواندنی و دیگر فعالیت های درسی در خانه

ب) مرور درس ها یا تمرینات قبلی تفکر نقادانه

ج) استفاده از فیلم یا متن

در طرح پرسش و بحث، روش فوق را بکار برید تا زمانی که از سرعت عمل ذهن دانش آموزان اطمینان پیدا کنید.

۳- استفاده از منابع معتبر

آثار ادبی برجسته (برای مثال، آثار شکسپیر) دربردارنده داستان های پرچالش و شخصیت پردازی های عمیق هستند. آنها سرآغازی خوب برای حرکت به سوی تفکر نقادانه اند. از آنها برای درس های مهم استفاده کنید.

۴- حل مسئله

طرح یک مسئله خاص یکی از بهترین بهترین روشها برای تدریس مهارتهای تفکر نقادانه است. هدف یا "پاسخ" را گشوده نگه دارید تا به بارزترین رویکرد ممکن برای حل مسئله دست یابید. این خصوصیت پرسش های بنیادین است که پاسخی آسان ندارند. یافتن پاسخ اینگونه پرسش هاستلزم کشف و ترکیب اطلاعات از طریق تفکر نقادانه است.

۵- تشکیل گروه های همتراز

مطابق یک ضرب المثل، کار جمعی آسان تر است. کودکان در حالت گروهی از محیط هایی که در آنها مهارت های تفکر نقادانه از طریق کار گروهی و مشارکت جمعی آموزش داده می شوند، لذت می برند. به کودکان بیاموزید که هم سن و سالان آنها منابعی عالی از اطلاعات، پرسش ها، و روش های محل مسئله هستند.

۵- اولویت به تفکر انتقادی

تدریس مهارتهای تفکر نقادانه رادررأس برنامه های درسی خود قرار دهید. هر موضوعی فرصت هایی را برای تفکر نقادانه فراهم میکند. همیشه جایی را برای بحث نقادانه باز بگذارید. این فرصت ها هرچند کوتاه و مختصر، اما مفیدند. با این روش به تدریج خواهید دید که تفکر نقادانه یک فعالیت مقطعی و موردی، بلکه تبدیل به فرهنگ شده است.

۶- تغییر باورهای غلط دانش آموزان

تفکر نقادانه مستلزم کار و تمرکز زیاد است در بسیاری از مراحل این فرایند دانش آموزان را باید آذاد گذاشت تا راه خود را طی کنند. این کار میتواند برای ورود آنها به دنیای تفکر نقادانه و دخیل شدن شان در مباحث سودمند باشد. میتوانید این کار را برای تصحیح سوء تفاهم ها

^{۱۷} - Wole Folk

^{۱۸} - Nidler

و تصورات و مفروضات نادرست آنها انجام دهید. دانش آموزان از تمرین تفکر نقادانه سود خواهند برد. اولویت رابه این کار بدهید. با این کار درس های غنی پژوهش های عمیق تری ارایه خواهید داد و یادگیری مادام العمر بهتری برایشان به ارمغان خواهید گذاشت. آیزنر معتقد است مدارس باید توانایی تفکر به ویژه تفکر منطقی و خلاق دانش آموزان را در آنچه می بینند، می شنوند و می خوانند پرورش دهند. آنچنانکه بتوانند عقاید را از حقایق، سفسطه را از استدلال منطقی و شایستگی را از عدم شایستگی تشخیص دهند. بنابراین آموزش تفکر انتقادی به عنوان تفکری سطح بالا، باید مورد توجه قرار گیرد. چراکه در بسیاری از تصمیم گیری ها و قضاوت هایی که دانش آموزان در آینده خواهند داشت نمایان خواهد شد.

موانع شکل گیری تفکر انتقادی:

از آنجا که حیات یک جامعه، وابسته به حیات اندیشه در آن است، به نظریه چ تحول معقول و قابل انتظاری در جامعه محقق نخواهد شد مگر در سایه تحول در اندیشه و نگرش آدمیان. ناگفته پیداست بدون بهره گیری از یک سیستم آموزشی کارآمد و اصولی نمی توان در جستجوی تحول فکری مورد انتظار بود. مطالعه فرهنگ جوامع پیشرفته بیانگر آن است که فرهنگ خرد محور در جوامعی قابل تصویری باشد که نظام های آموزشی برای ایجاد، تقویت و به کارگیری تفکر انتقادی در تمامی جنبه های زندگی، به وسیله خود فراگیرندگان است (عزیزی، ۱۳۹۲) دیویدسون^{۱۹} (۱۹۹۴) در مطالعه خود موانع تفکر انتقادی را در قالب موارد زیر بیان نموده است: محدودیت های ایدئولوژیکی؛ محدودیت های اجتماعی و روانشناختی (تبعیت از دیدگاه مراجع قدرت در یک جامعه طبقاتی و قدرت زیاد همنوایی و نظم بیرونی)؛ محدودیت های پرورشی.

پاسکارل^{۲۰} (۱۹۹۹) در تحقیقی به بررسی تغییرات در تفکر انتقادی بر روی دوره یک ساله بین گروه های تطبیق یافته دانش آموزان دانشگاه رفته و دانشگاه نرفته پرداخت. نتایج نشان داد که دانش آموزانی که در دانشگاه به مدت یکسال حضور یافته بودند امتیاز بالاتری در تفکر انتقادی داشتند نسبت به گروه مطابق دانش آموزانی که در دانشگاه حضور نداشتند. آگنس و ماری^{۲۱} (۲۰۰۵) در پژوهشی به بررسی استراتژی های غلبه بر موانع موجود بر سر راه تسهیل تفکر انتقادی در پرورش پرستاران در آفریقای شمالی پرداخته و موانع زیر را شناسایی نمودند: فقدان دانش معلمان، استفاده از روش آموزش و ارزیابی که تفکر انتقادی یادگیرندگان را تسهیل نمی کند؛ نگرش های منفی آموزگاران به تغییر و مقاومت آنها در برابر تغییر؛ فرایند انتخاب نامناسب و پیشینه تربیتی ضعیف که تفکر انتقادی دانش آموزان را تسهیل نمی کند؛ اجتماع پذیری ناکافی؛ فرهنگ و بی کفایتی های آموزشی. این یافته ها نشان دادند که نیاز آموزگاران پرستاری به یک مدل تفکر انتقادی در همه جنبه های آموزش وجود دارد.

^{۱۹} - Davidson

^{۲۰} - Pascarlle

^{۲۱} - Agnes & Marie

نتیجه گیری

با بررسی مفهوم تفکر انتقادی و تعاریف ارائه شده از سوی صاحب نظران در این حیطه که غالباً آن را به عنوان قضاوت و ارزیابی دقیق یا سنجیده در نظر گرفته شده است؛ می توان نتیجه گرفت که تفکر انتقادی در رابطه با تفکر معمولی در سطح بالاتری از استدلال قرار می گیرد. این نوع تفکر از دو قسمت مهارت ها و نگرش ها تشکیل شده است که در بعد مهارت ها می توان به مهارت های سطح بالاتری از تفکر همچون: تجزیه و تحلیل، ترکیب، ارزشیابی و استنباط اشاره کرد. که در این پژوهش تمرکز بر مهارت ها می باشد از لحاظ نگرش ها نیز علاقه به پرسشگری، رویارویی با شرایط ابهام، کاوشگری و.. را دربر می گیرد. در زمینه لزوم پرورش تفکر انتقادی چنین بحث شد که تفکر انتقادی برای یک شهروند مطلوب، بدلیل فزونی اطلاعات، پیچیدگی مشاغل، قضاوت و تصمیم گیری و بهبود زندگی فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... ضروری به نظر می رسد. از اینرو در نظام آموزشی باید به آن توجه کافی مبذول شود.

بنابراین در راستای پرورش تفکر انتقادی، نظام آموزشی می تواند از طریق تدوین برنامه درسی متناسب به این مهم بپردازد. اهداف برنامه درسی با فراهم سازی بستری مناسب و جهت دهی به فعالیت ها و منابع آموزشی به ایفای نقش می پردازند.

در پرورش تفکر انتقادی محتوا و فرایند باید با هم در نظر گرفته شوند و تنها به انتقال پاره ای از اطلاعات در کتب درسی یا توسط معلم بسنده نشود. استفاده از منابع متنوع و تنظیم کتب درسی بطور غنی می تواند به پرورش تفکر انتقادی دانش آموزان کمک نماید.

علاوه بر منابع درسی و محتوای مورد نظر برای آموزش، روش تدریس و یاددهی محتوا نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار است که روش های اکتشافی، حل مسئله، مباحثه و مدل سازی می توان جهت پرورش تفکر انتقادی دانش آموزان استفاده نمود. همچنین نوع ارزشیابی و چگونگی اجرای آن اثر مهمی بر شکل گیری تفکر انتقادی فراگیران می گذارد. بدین شرح که روش های فرایند محور بهتر از روش های پاسخ محور منجر به تفکر انتقادی و تحول آن می شود. لذا پیشنهاد می شود از روش های ارزشیابی فرایندی و خلاقیت محور که منجر به تفکر انتقادی می شود استفاده شود.

بطور کلی جهت بهبود تفکر انتقادی و فراهم سازی فرایند تحول آن در دانش آموزان در نظام آموزش و پرورش، می توان از طریق برنامه درسی که شامل مؤلفه های مهمی از قبیل اهداف، محتوا، تدریس و فرایند ارزشیابی می باشد به پرورش تفکر انتقادی دانش آموزان اقدام نمود تا از طریق آن به خلاقیت و پیشرفت تحصیلی در آنها نایل شد.

مراجع

- [1] Agnes. M, Mary. M. Chabeli (2005). Strategies to overcome obstacles in the facilitation of critical thinking in nursing education. Nurse Education Today. 25, 291-298
- [2] Ennis,R.(1985). "A Taxonomy of Critical Thinking Dispositions and Abilities." In Joan Baron and Robert
- [3] Ennis , R.H , Goals for Critical Thining Curriculum , Alexandera , VA, Association for supervision and Curriculum Development , 1985
- [4] Eisner , E.W , The Educational Imagination , New York , Macmillan publishing co , 1979
- [5] سیف ، علی اکبر(۱۳۷۹) ؛ روانشناسی پرورشی (روانشناسی یادگیری و آموزش)؛تهران : آگاه.
- [6] شریعتمداری ، علی (۱۳۸۲) ؛ روانشناسی تربیتی ؛تهران: امیرکبیر.
- [7] شریعتمداری ،علی (۱۳۸۰)؛ نقد و خلاقیت در تفکر ؛ تهران : مرکز نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی .
- [8] شعبانی ، حسن (۱۳۸۲) ؛ روش تدریس پیشرفته (آموزش مهارت ها و راهبرهای تفکر)؛ تهران : سمت
- [9] میرز، چت (۱۳۷۴)، آموزش تفکر انتقادی ، ترجمه خدایار ابیلی، تهران : انتشارات سمت
- [10] سیف ،علی اکبر(۱۳۹۱). روان شناسی پرورشی نوین، روانشناسی یادگیری و آموزش ،تهران :انتشارات آگاه
- [11] جهانی،جعفر(۱۳۸۷). نقد و بررسی مبانی فلسفی الگوی آموزشی تفکر انتقادی لیپمن . رساله دکتری. دانشگاه تهران.
- [12] مایرز، چت (۱۳۸۶) "آموزش تفکر انتقادی "ترجمه خدایار ابیلی، تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- [13] جویس، بروس و مارشاول، الگوهای جدید تدریس، ترجمه محمدرضا بهرنگی،تهران، انتشارات کمال تربیت، ۱۳۷۶
- [14] شعبانی، حسن، تأثیر روش حل مسأله به صورت کارگروهی بر روی تفکر انتقادی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان چهارم ابتدائی شهر تهران، رساله دکتری دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸